

RIMSKA KULTNA SKULPTURA U PROVINCII DALMACIJI

Krilić, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:615003>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**RIMSKA KULTNA SKULPTURA
U PROVINCIJI DALMACIJI**

PETRA KRILIĆ

Split, 2023.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST UMJETNOSTI

**RIMSKA KULTNA SKULPTURA
U PROVINCIJI DALMACIJI**

Studentica:
Petra Krilić

Mentorica:
doc. dr. sc. Ana Torlak

Split, 2023.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.2 Metodologija rada	3
2. Rimska kulturna skulptura na području provincije Dalmacije	4
2.1 Salona	4
2.1.1 Brončani kip Dioniza.....	7
2.1.2 Brončani kip Jupitera.....	8
2.1.3 Brončani kip Atisa	9
2.1.4 Brončana figura Marsa	10
2.1.5 Brončana figura Erota.....	11
2.1.6 Brončana figura Hermesa	12
2.1.7 Brončano poprsje Izide.....	13
2.1.8 Brončano poprsje Serapisa	14
2.1.9 Brončana figura Nike.....	15
2.1.10 Kip Herakla s jabukama Hesperida	16
2.1.11 Nosač stola u obliku skulpture dječaka.....	18
2.1.12 Kip Venere Pobjednice (Venus Victrix).....	19
2.1.13 Venera	20
2.1.14 Skulptura Atene	21
2.1.15 Kipić sjedećeg Jupitera.....	22
2.1.16 Monumentalni torzo Apolona ili Dioniza.....	23
2.1.17 Glava božice	25
2.1.18 Glava božice s cvjetnim aranžmanom	26
2.1.19 Fragment glave Menade	27
2.2 Iader	28
2.2.1 Skulptura ležeće Nimfe s amforom	29
2.2.2 Skulptura stojeće nimfe	30
2.2.3 Skulptura Nimfe s amforom oslonjenom o nogu.....	31
2.2.4 Skulptura Nimfe sa školjkom	32
2.3 Aenona	33
2.3.1 Kip Venere Anzotike.....	34
2.4 Aequum	35
2.4.1 Kip Dijane Lucifere.....	36

2.4.2	Kip Fortune.....	37
2.4.3	Kip Rome.....	38
2.4.4	Glava božice s dijademom.....	39
2.4.5	Glava Herakla.....	40
2.4.6	Glava božice s dijademom (Minerva).....	41
2.5	Narona	42
2.5.1	Poprsje Izide.....	43
2.5.2	Glava Merkura.....	44
2.6	Tragurium	45
2.6.1	Kipić Dioniza.....	46
2.6.2	Kipić Dioniza iz Marine.....	47
2.7	Tilurium	48
2.7.1	Dijana s lanetom.....	49
2.8	Burnum	50
2.8.1	Glava s prikazom Jupitera.....	51
2.8.2	Reljef s prikazom božice Junone i pauna.....	52
3.	Zaključak	53
4.	Sažetak	54
5.	Abstract	55
	Popis literature	56
	Popis slikovnih priloga	58

1. Uvod

Prostor istočne obale Jadrana je već u II. st. pr. Kr. bilo u zoni rimskog društvenog i kulturološkog utjecaja, dok je autohtono stanovništvo aktivno pružalo otpor.¹ Prilikom borbenih operacija 6.-9. godine tijekom Panonsko – dalmatinskog ustanka razvile su se dvije operativne zone, dalmatinska i panonska, sa središtima u Saloni, Sirmiju i Sisciji. Nakon konačnog gušenja te pobune, provincija je pacificirana i administrativno uređena. Od 9. godine Ilirik je podijeljen na dvije provincije, sa službenim nazivima *Illyricum Superius* za Dalmaciju te *Illyricum Inferius* za Panoniju.² Granice Dalmacije protezale su se u pravcu sjever – jug od rijeke Raše u Istri do rijeke Drima u sjevernoj Albaniji. Uglavnom se uzima da je ušće Kolubare prema tromeđi Albanije, Kosova i Crne Gore bila istočna granica.³

U Iliriku se ističe *Salona*, kao značajno infrastrukturno, kulturološko i strateško središte što joj je omogućio dobar geografski položaj sa centralnim položajem u provinciji Dalmaciji i prometna povezanost. Osim prometne mreže, isticala se zbog svoje iznimno važne luke koja se nalazila na središnjem dijelu istočne jadranske obale, pa je na taj način bila spona između mora i unutrašnjosti provincije.⁴ Također je postala i sjedište rimskog namjesnika te je bila središte umjetničke produkcije. Značajna umjetnička djelatnost odvijala se i u drugim gradovima u provinciji Dalmaciji, a to su: *Iader* (Zadar), *Aenona* (Nin), *Narona* (Vid kod Metkovića), *Aequum* (Čitluk kod Sinja), *Tragurium* (Trogir) te vojni tabori *Tilurium* (Gardun kod Trilja) i *Burnum* (naselje kod Kistanja).

Rimski gradovi bili su planski građeni, postojale su dvije glavne ulice koje su se pružale pod pravim kutem jedna u odnosu na drugu, a zvale su se *cardo* i *decumanus*. Nakon toga se širenje nastavilo izvan bedema. Infrastrukturno su također bili razvijeni, što je uključivalo sustav kanalizacije i sustav vodovoda. Forum je bio centralni dio većih gradova gdje su se nalazili

¹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 7

² Matijašić, Robert. *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*. Zagreb: Leykam international, 2009, str. 184

³ Matijašić, Robert. *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*. Zagreb: Leykam international, 2009, str. 185

⁴ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 7

hramovi i sve važnije građevine javnog i društvenog života. Novine rimske arhitekture uključuju i amfiteatre, bazilike, terme...⁵

Na forumu se odvijao vjersko-religijski život grada, što potvrđuje i njegova urbanistička koncepcija prema kojoj dominantno mjesto zauzimaju hramovi. Rimska kultura utemeljena je na politeističkom sustavu vjerovanja. *Religio* se u antičko doba nije odnosila na sustav vjerovanja pojedinca već je bila društvena ustanova.⁶ Za vrijeme Augustovog doba tradicionalna rimska religija je padala u drugi plan pod utjecajem drugih religijskih sustava, pa je August, u skladu sa svojim državnim politikom, pokušao revitalizirati autohtona božanstva. Sagradio je osamdeset dva hrama te je obnovio svećeničku službu. Promicao je kult bogova zaštitnika cara, bio je začetnik kulta cara. Prvotno se car nakon smrti štovao kao bog, međutim, vremenom je došlo do toga da se car za života smatrao božanstvom.⁷ Religija je smatrana bitnim čimbenikom prilikom vođenja carstva, ona je ujedinjavala narod. Stoga su rimljani obavljali javne funkcije građana, štovali cara i sudjelovali u vjerskim obredima održanim u hramovima pred skulpturama bogova.

Skulpture koje su krasile gradove rimskih provincija na području Dalmacije očuvane su do danas u manjem broju. Među tom skulpturom glavno mjesto zauzima kulturna skulptura.

Ovaj rad fokusira se na gradove i naselja u kojima je pronađena rimska kulturna skulptura na području rimske Dalmacije, a to su: *Salona, Iader, Aenona, Aequum, Narona, Tragurium* te vojni tabori *Tilurium* i *Burnum*.

⁵ Lamza, Benjamin. *Urbanizacija u antičkom razdoblju*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, 2015, str. 33.-38.

⁶ Medved, Marko i Šiljeg, Franjo. „O vjerskoj toleranciji u prvim stoljećima kršćanstva“. *Riječki teološki časopis* 38, 2 (2011): 403-436, str. 404.

⁷ Grečl, Domagoj. „Rimska religija do dolaska kršćana“. *Latina et Graeca* 28, 2 (2016): 45-68, str. 45-46

1.2 Metodologija rada

Nakon uvoda u kojem se ukratko najavljuje tema rada, slijedi obrada građe koja je podjeljena na osam poglavlja. Poglavlja su određena geografski i s obzirom na veličinu i utjecaj tih gradova na šire područje. To su gradovi: *Salona* (Solun), *Iader* (Zadar), *Aenona* (Nin), *Aequum* (Čitluk kraj Sinja), *Narona* (Vid kod Metkovića), *Tragurium* (Trogir) te vojni tabori *Tilurium* (Gardun kod Trilja) i *Burnum* (naselje kraj Kistanja).

U svakom od poglavlja nakon kratkog uvoda o samom gradu sa pripadajućim slikama planova grada, fokus se stavlja na forum koji je središte religijskog života, pa su obrađeni svi otkriveni hramovi. Donosi se kulturna skulptura sa pripadajućom datacijom i mjestom čuvanja. Osim glavnih značajki koje odlikuju same skulpture, obraditi će se i mitologija istaknutih božanstava. S rimskim osvajanjima, osim kulture širila su se i vjerovanja. Međutim, ti rasprostranjeni kultovi sa svojim prepoznatljivim značajkama, često imaju i lokalnu notu, stoga će se obraditi i primjeri izmjenjene ikonografije. Primjeri se baziraju na objavljenoj stručnoj literaturi. Svaki opis prati i slikovni prilog, koji je ili preuzet iz literature ili se donose vlastite fotografije. Na kraju se iznosi zaključak te korištena literatura.

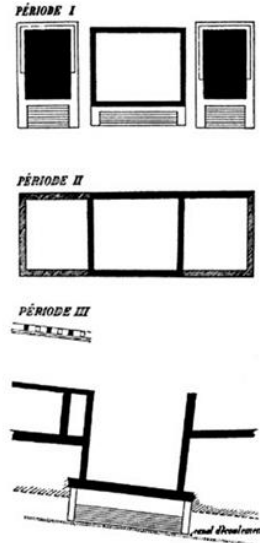
Cilj ovog rada bio je prikazati kulturnu skulpturu u rimskoj provinciji Dalmaciji.

2. Rimska kulturna skulptura na području provincije Dalmacije

2.1 Salona

Salona je glavni i najveći grad rimske provincije Dalmacije. Oblik grada bio je trapezoidan, zaštićen masivnim bedemima koji su se obnavljali u više faza da bi postigli fortifikacijsku funkciju, što je bilo potrebno jer su se nalazile na nedovoljno dobro geografski zaštićenom području.⁸

Na južnom dijelu najstarije urbane jezgre Salone nalazio se forum. Na sjevernoj strani foruma podignut je sklop kulturnih građevina na odijeljenim podijima. Dva manja tetrastilna hrama širine otprilike osam metara, simetrično postavljena u odnosu na građevinu u obliku tribine, datirana u 1. st. pos. Kr., bila su okrenuta forumu.⁹ Tijekom vremena, hramovi su prošli nekoliko građevinskih faza. U prvoj fazi, hramovi i međuzgrada u obliku tribine bile su orijentirane prema jugu. U drugoj fazi, prilikom širenja Salone rekonstruirao se forum pa su srušeni vanjski zidovi hramova, popunili su se prolazi između hramova i tribine, a zidovi tribine su se ojačali te se nova proširena fasada podignula na postolju.¹⁰

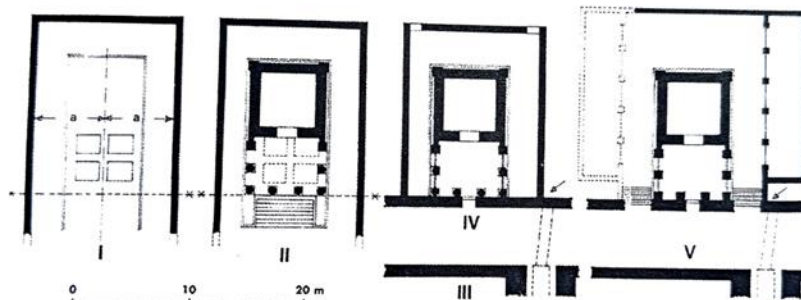
Slika 1. Tlocrti različitih faza razvoja foruma (Jeličić-Radonić, Jasna i Ana Sedlar 2009. str 18)

⁸ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 87.-89.

⁹ Jeličić Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014, str. 8.-10.

¹⁰ Jeličić-Radonić, Jasna i Ana Sedlar. "Topografija antičke Salone (I) Salonitanska Urbs vetus." *Tusculum* 2, br. 1 (2009): str. 17.

Nasuprot teatra smještenog sa zapadne strane donjeg dijela foruma nalazio se tetrastilni hram za kojeg se smatra da je bio posvećen Dionizu, točnije Liberu budući da je bio povezan s teatrom. Hram je obnavljan u više faza te je prilagođen izgradnji samog teatra. Tijekom rekonstrukcije hrama uklonjeno je prilazno stubište i napravljeni su bočni pristupi hramu jer se htjelo dobiti na prostoru za novi veliki hodnik na samom začelju pozornice. Novi bočni pristupi-trijemovi su bili povezani s kasnije izgrađenim trijemom teatarskog hodnika¹¹

Slika 2. Tlocrti različitih faza rekonstrukcije Liberova hrama (Jeličić-Radonić, Jasna 2014.str 14.)

Uz taj hram, tijekom recentnih istraživanja otkriven je još jedan, manji (tetrastilni) hram, što je potvrdilo tezu E. Dyggvea o kulturnom prostoru na južnom dijelu foruma.

Amfiteatar je vrsta rimske javne građevine u kojoj su se održavale gladijatorske igre. Prilikom tih igri u kojima su sudionici mogli izgubiti život, važnu ulogu igrao je i duhovni aspekt, jer su gladijatori u neizvjesnim trenucima trebali božanstvima uputiti molitve i obratiti se za pomoć. Upravo iz spomenutog razloga, na južnom dijelu salonitanskog amfiteatra ispod prostora gledališta podignuta su dva svetišta u čast božice Nemeze, zaštitnice gladijatora.¹²

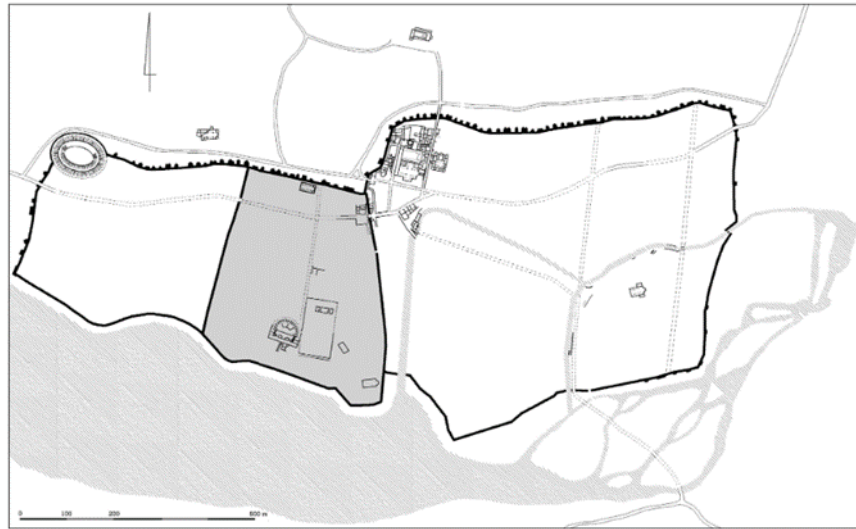
Istočni dio grada koji se razvio uz ušće rijeke Salon, bio je podijeljen brojnim rukavcima. Da bi se mogao regulirati vodostaj jednog od glavnih riječnih rukavca koji je ulazio kroz istočne gradske zidine izgrađen je paralelni kanal koji je bio natkriven kamenim pločama. Tijekom istraživanja utvrđeno je da su u kanalu uzidane kao spolie dijelovi srušenog Jupiterovog hrama, prvotno podignutog na forumu. Osim nadvratnika, arhitravne grede, mramornih kapitela, natpisa

¹¹Jeličić-Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014. str. 14.-15.

¹² Buovac, Marin. „Duhovni svijet i božanstva gladijatora u sklopu rimskih amfiteatra na tlu današnje Hrvatske“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol.46 No. 1 (2014), str. 136.-138.

te Jupiterovog žrtvenika, u koritu kanala također su pronađeni skulptura, mramorni kapitel i dijelovi kasetiranog stropa.¹³

U sjeveroistočnom dijelu grada otkriven je tetrastilni hram. Uz pronalazak mramorne skulpture Venere Pobjednice u neposrednoj blizini, dalo se utvrditi da je hram pripadao božici Venus Victrix te da je njena statua krasila postament cele hrama.¹⁴

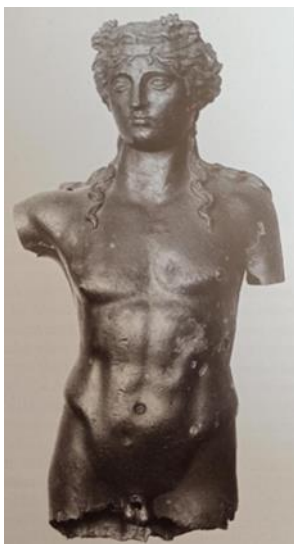
Slika 3. Salona- plan grada (Jeličić-Radonić, J. i Sedlar A. 2009. str. 8)

¹³ Jeličić Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014, str. 20.-21.

¹⁴ Ibid. str. 23.-24.

2.1.1 Brončani kip Dioniza

Skulptura je pronađena na području Dalmacije, a danas je smještena u Pergamon Museum u Berlinu. Skulptura je nešto manja od normalne ljudske veličine, nisu joj sačuvani ekstremiteti, a torzo je više nalik na tijelo dječaka, uz malo jače bokove.¹⁵ Unatoč tome što donji ekstremiteti nisu sačuvani, može se zaključiti da je Dioniz¹⁶ u laganom raskoraku i u stavu kontraposta. Također se pretpostavlja da je u jednoj ruci držao tirs, dok je druga ruka bila pružena uz tijelo. Vjerojatno je uz nogu Dioniza stajala i pantera. Mišići na tijelu su tek malo naznačeni. S druge strane, glava je prikazana nježno, lice je bez brade, usta su stisnuta. Oči su mu snene, nedostaju bjeloočnica i zjenice jer su bile napravljene od drugog materijala. Posebno je bogato i detaljno rađena kosa koja je podijeljena na sredini tjemena, valovita je i skupljena na zatiljku pobakrenom vrpcom, dok pramenovi padaju po ramenima. Da bi lik bio još više koloristički oživljen, usne i prsne bradavice su također bile obložene bakrenim listićima.¹⁷ Na glavi se nalazi bogato ukrašena i pozlaćena dijadema te su u kosi i bobice i bršljanovi listovi. Ovaj kip se odlikuje sjajnom tehnikom te dobrom modelacijom zbog čega se može reći da pripada visokom rimskom umjetničkom standardu.¹⁸

Slika 4. Brončani kip Dioniza (Cambi, N. 2005., str. 94.)

¹⁵ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 197.

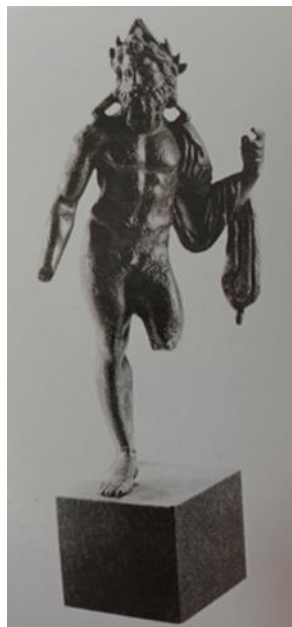
¹⁶ Dioniz ili Bacchus bio je bog vina, zadovoljstva i svečanosti. U samim počecima prikazivao se kao stariji bradati i ozbiljniji bog, kasnije je prikazivan kao ženstveni mladić duge kose okrunjene lovorom ili bršljanom, obično sa štapom ili čašom u pratnji Menada i satira. (više na: <https://www.theoi.com/Olympios/Dionysos.html> pristupljeno: 5.4.2023.)

¹⁷ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 93.

¹⁸ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 197.

2.1.2 Brončani kip Jupitera

Manji kipići od bronce su bili brojniji od monumentalne brončane plastike, na kojima su bila prikazivana božanstva rimskih lararija. Manji kipići su se odlikovali vrsnoćom minijaturnog modeliranja. Umjetnici ne samo da su izvrsno prikazivali detalje, već su često bez problema oponašali neke od najvrjednijih monumentalnih kipova.¹⁹ Tako imamo i primjer kipića Jupitera²⁰ sa žezlom od kojeg nije sačuvana šaka desne ruke i lijeva potkoljenica. Tijelo mu je isklesano i mišićavo, ima dugu bradu i malo dužu kosu koju krase krune. Danas se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 5. Brončani kip Jupitera (Cambi, N. 2020. str. 200.)

¹⁹ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 200.

²⁰ Zeus je u rimskoj mitologiji smatran ekvivalentom Jupiteru, on je vrhovno božanstvo, bog je neba, vremena zakona i reda. Ali Zeus nije bio samo personifikacija prirodnih sila, nebeske pojave su se smatrale izrazom božanske volje, stoga su ljudi vjerovali da su bogovi izražavali svoju volju putem munja, grmljavine i ostalih prirodnih sila. Najčešće je prikazivan na prijestolju, sa rukom podignutom u zrak u kojoj se nalazilo žezlo a lice bi mu krasila gusta kosa i brada. (više o atributima ovog boga u: Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018., str. 17.-25.)

2.1.3 Brončani kip Atisa

Iz sjeverne Hrvatske potječu maleni kipići sa prikazima božanstava koji su stilizirani na način da podsjećaju na dječje igračke. Ovaj mali kipić Atisa,²¹ izrađen od bronce oslanja se o stražnji potporanj kao da je riječ o ukrasnoj skulpturi, ali taj potporanj zapravo nije imao nikakvu ulogu. Popularizirane skulpturalno oblikovane noge stolova su jako utjecale na nastanak ovakvih kipića, samo postojanje potporna uz malenu skulpturu potvrđuje činjenicu da se sitna plastika uvelike oslanjala na kamenu skulpturu.²² Kip Atisa se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 6. Brončani kip Atisa (Cambi, N. 2020. str. 200.)

²¹ Prema predaji pastir Atis bio je sin nimfe Nane, koja ga je rodila nakon što je pojela plod sa stabla badema. Bio je tako lijep da se u njega zaljubila božica Kibela. Prilikom svadbenog slavlja između Atisa i kćeri frigijskog kralja, Kibela je ušla u svečanu dvoranu s namjerom da ga otme, što je izazvalo paniku i svi gosti su se u strahu razbježali. Atis je pobjegao u planinu gdje je u očaju ličio sebe muškosti i umro. (više o Atisu u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 55.)

²² Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 201.

2.1.4 Brončana figura Marsa

Ova malena brončana figurica Marsa²³ prema kojoj Salona nosi ime (*Colonia Martia Iulia Salona*) značajan je nalaz. Skulptura prikazuje boga Marsa u punoj ratnoj opremi. Figurica je oslonjena na desnu nogu koja je u iskoraku, dok je lijeva lagano savijena u koljenu te joj nije sačuvano stopalo. Glavu mu krasi kaciga s visokom perjanicom koja mu doseže sve do leđa. Ispod kacige se spušta kratka, lagano valovita kosa. Iako je lice figurice dosta oštećeno, vidljive su mladolike crte lica. Ispod oklopa se nalaze tri reda pteriga (pločica), dok mu noge štite knemide. Desna mu je ruka ispružena i na njoj se nalazi tropej, dok je lijeva lagano savijena u laktu, iako dio ruke nedostaje pretpostavlja se da je se u njoj nalazilo koplje. Prikaz Marsa u ratnoj opremi koju čine vojna odora i štit je tipičan za antiku, dok je prikaz Marsa s kopljem i tropejem uobičajen za sitnu plastiku.²⁴ Mars se čuva u Antikensammlung Kunsthistorisches muzeju u Beču.

Slika 7. Brončana figura Marsa (Torlak, A. 2017. str. 13)

²³ Mars je rimski bog rata, sin boga Jupitera i njegove žene Junone. Za razliku od Aresa, grčkog ekvivalenta, koji nije bio previše štovani, Mars je bio jedan od najvažnijih rimskih bogova. Prema rimskoj mitologiji bio je otac Romula i Rema utemeljitelja Rima, stoga su se Rimljani smatrali njegovim potomcima. Vjerovali su da im je bog Mars bio više naklonjen nego drugim narodima i da im je osiguravao pobjedu u ratovima. Više o Marsu u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 210.-211.)

²⁴ Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 12

2.1.5 Brončana figura Erosa

Eros²⁵ je prikazan nag, punašnog lica čiji je pogled upućen prema gore. Na vrhu glave skupljen je dio valovite kose u punđu, dok ostatak pada na ramena i leđa. Iako mu nedostaju gornji i donji ekstremiteti, može se utvrditi da je figurica u pokretu s desnom nogom u iskoraku, dok je lijeva zabačena natrag. Lijeva ruka mu je podignuta u visini ramena, a desna je spuštена, odmaknuta od tijela i pružena prema natrag. Na leđima u visini lopatica su krila od kojih je samo jedno u potpunosti očuvano. Čuva se u Antikensammlung Kunsthistorisches muzeju u Beču.²⁶

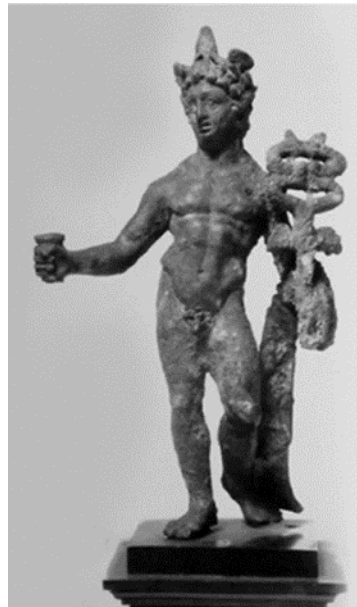
Slika 8. Brončana figura Erosa (Torlak, A. 2017. str. 13)

²⁵ Eros je bog ljubavi, koji je u starijim mitovima bio utjelovljenje životvorne snage rođene iz Kaosa, dok je u novjim mitovima sin Aresa boga rata i Afrodite božice ljepote. (Više o mitovima i prikazima Erosa u: : Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 96.)

²⁶ Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 12

2.1.6 Brončana figura Hermesa

Hermes²⁷ je prikazan u kontrapostu potpuno nag. Za razliku od izražene muskulature torza, noge više djeluju zdepasto i neproporcionalne. Figura je oslonjena na desnu nogu dok mu je lijeva blago savijena u koljenu dodirujući vršcima prstiju podlogu. Desna ruka mu je ispružena te u njoj drži novčarku. Preko podlaktice lijeve ruke prebačena je hlamida (ogrtač) koja je spuštena sve do pete lijeve noge, a u ruci drži glasnički štap s krilcima kojeg je oslonio na rame. Glava je okrenuta prema desno, prateći smjer tijela, a oči, nos i usta precizno su modelirani. Iz kratke kovrčave kose izviruju krilca između kojih se izdiže pero.²⁸ Ova figura se čuva u Antikensammlung Kunsthistorisches muzeju u Beču.

Slika 9. Brončana figura Hermesa (Torlak, A. 2017. str. 13)

²⁷ Hermes je bog trgovaca, putnika, varalica i lopova. Bio je najlukaviji od svih olimpijskih bogova. Rodio se ujutro, prije podne je pobjegao iz kolijevke, a u podne je pronašao i naučio svirati liru. Popodne je bogu Apolonu ukrao pedeset krava, ali ih je u spilju uveo za rep, tako da iza sebe ostave suprotan trag, a uvečer se omotao pelenama i vratio u kolijevku. Kada ga je bog Apolon došao kazniti tako mu je spretno i drsko lagao da ga je odlučio odvesti pred Zeusa. Više o ovom mitu se može pronaći u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 146.-147.)

²⁸ Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 15

2.1.7 Brončano poprsje Izide

Poprsje božice je prepuno detalja. Lice joj je prikazano punašno, neidealizirano, dok joj inkrustrirane oči nisu sačuvane. Na njoj je pripijena haljina preko koje je na desnom ramenu prebačen resasti šal svezan na prsima u izidinski čvor. Valovite pramenove kose krasi dijadema iz koje izlaze dvije zmijske uspravno postavljene, koje nisu sačuvane. Nije tipičan takav prikaz naglavka kod božice, kao što nije tipičan prikaz neidealiziranog lica.²⁹ Poprsje Izide³⁰ se čuva u Antikensammlung Kunsthistorisches muzeju u Beču.

Slika 10. Brončano poprsje Izide (Torlak, A. 2017. str. 14)

²⁹ Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 15

³⁰ Božica Izida potječe iz egipatske mitologije, a smatrana je božicom čarolije. Egipćani su je smatrali jednom od najvećih božica. Svoje moći čarobnice koristila je samo u dobre svrhe, a bila je žena boga Usirea (Oziris). Oziris je bio prvi kralj u povijesti svijeta i svi su ga voljeli zbog njegove dobrote, osim njegovog brata koji mu je zavidio na tome i naposljetku ga ubio. Zbog toga što je njegovo tijelo bilo rasječeno i bačeno širom Egipta, on nije mogao biti obredno sahranjen i zbog toga nije mogao otići u zagrobni život. Stoga je Izida skupila njegove dijelove tijela i uz pomoć čarolije mu je udahnuła novi život. Zatim mu je pomogla da porazi svoga brata, a Oziris je postao vladarom nad duhovima umrlih. Pretpostavlja se da su se Grci upoznali sa kultom Izide u VII. st. pr. Kr., a od većine njenih dužnosti iz egipatske mitologije preuzeli su samo neke i malo ih preinačili. U Rimu se Izidin kult širi u II. st. pr. Kr., a nakon toga se širi i po cijelom Sredozemlju. (više o Izidi u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 165.-166.)

2.1.8 Brončano poprsje Serapisa

Poprsje Serapisa³¹ je prikazano u tipičnom ikonografskom izdanju prema helenističkom uzoru. Serapis je prikazan kao zreli muškarac čije lice krase bujna kovrčava kosa i brada. Na glavi nosi kalathos (pletena košara) na čijem je središnjem dijelu prikazana maslinova grančica, a na stranama je po jedan klas. Odjeven je u bogato nabranu draperiju bez rukava, a preko lijevog ramena mu je prebačen plašt. Može se naslutiti da mu je lijeva ruka bila podignuta te da je u njoj držao žezlo.³² Poprsje Serapisa čuva se u Antikensammlung Kunsthistorisches muzeju u Beču.

Slika 11. Brončano poprsje Serapisa (Torlak, A. 2017. str. 14)

³¹ Serapis je grčko-egipatski bog vladar podzemlja, bog neba, sunca, poljodjelstva i plodnosti. Njegov kult je uveo Makedonski vojskovođa Ptolomej da bi učvrstio svoju vlast, ali i vjersko uporište. U Serapisu je ujedinio glavne osobine egipatskih bogova Usirea i Hapija i grčkih bogova Dioniza, Zeusa i Asklepija. (više o kultu Serapisa u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str. 307.-308.)

³² Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 16

2.1.9 Brončana figura Nike

Na ovoj figurici od koje je sačuvan samo gornji dio tijela, vjeruje se da je prikazana u klečećem položaju čvrsto spuštenih ruku uz tijelo sa stisnutim šakama. Torzo mu je nag s naznačenom muskulaturom, a odjeven je u tipičnu egipatsku pregaču, čija dužina dopire do koljena. Lice mu je punije, a na glavi nosi tipični egipatski klaft. Na leđima ima ptičja krila čija su pera detaljno modelirana, od kojih je samo jedno sačuvano u cijelosti dok je drugo odlomljeno. Dok E. von Sacken ovu neobičnu figuricu opisuje kao krilatog dječaka sa egipatskim osobinama, S. Reinach je opisuje kao Niku³³ s egipatskim obilježjima.³⁴ I ova brončana figura se čuva u Antikensammlung Kunsthistorisches muzeju u Beču.

Slika 12. Brončana figura Nike (Torlak, A. 2017. str. 14)

³³ Nika je božica pobjede koju su Rimljani prikazivali kao lijepu ženu, u pravilu sa krilima, pobjedničkim vijencem ili palminim listom. (više o božici Nike u: : Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 234.-235.)

³⁴ Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 16

2.1.10 Kip Herakla s jabukama Hesperida

Ovaj mramorni kip iz prve polovice II. st. s područja Salone je dobro očuvan.³⁵ Heraklo³⁶ je prikazan u stavu kontraposta te mu tijelo nije previše isklesano. Ima kratku kosu, gustu bradu te miran i snen pogled. Nedostaje desna ruka, dok je na lijevoj obješena koža Nemejskog lava, a u šaci drži jabuke Hesperida³⁷, tri zlatne jabuke koje predstavljaju njegov posljednji zadatak. Uz skulpturu je stajao lav koji nedostaje. Skulptura je sačuvana u Arheološkom muzeju u Splitu.

U crkvi sv. Kaja u Solinu također je pronađen rimski „sarkofag“ s prikazima Heraklovih dijela, čiji pronalazak je potaknuo arheološka istraživanja Salone. Sarkofag je podijeljen na tri polja u kojima su prikazana četiri Heraklova djela. Na prvom polju je prikazan Heraklo s Kerberom, troglavim psom kojeg je trebao dovesti iz Hada, na drugom polju je Heraklo koji vodi kraljicu Alkestidu iz podzemnog svijeta te na posljednjem polju su sažete dvije priče o opasnim pticama iz Stimpfalskih močvara koje su ubijale ljude ispuštajući brončana pera te jabuke iz vrta Hesperida.³⁸

³⁵ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 92.

³⁶ Heraklo je u grčkoj mitologiji prikazan kao polubog, sin Zeusa i Alkmene, bio je jedan od najvećih junaka te je bio personifikacija nadljudske snage. U napadu ludila kojeg je izazvala ljubomorna Hera, Heraklo je ubio svoju djecu. Kako bi se iskupio za svoj zločin služio je mikenskomu kralju Euristeju te je odradio dvanaest zadataka. (više o Heraklu na mrežnoj stranici: <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=25074>)

³⁷ Jabuke Hesperida predstavljale su jedan od dvanaest zadataka koje je Heraklo služio kralju Euristeju. Hesperide su bile Atlasove kćeri koje su zajedno sa stoglavim zmajem čuvale tri zlatne jabuke koje je Hera dobila na poklon od Geje (božice Zemlje) za vjenčani dar. Postoje dva moguća završetka ovog mita, jedan od njih je da je Atlant na Heraklov zahtjev ubrao jabuke dok mu je on držao nebeski svod. Kad je Atlant okusio slobodu, odlučio je otići predloživši Heraklu da sam odnese jabuke. Međutim, Heraklo je bio mudriji te mu je predložio da pridrži nebo dok se namjesti, a nakon što se Atlant složio s tim, uzeo je jabuke i otišao. Druga verzija završetka je da je Heraklo sam ubio stoglavog zmaja i ubrao jabuke. (opširnije o mitu se može pronaći u: Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018., str. 208.-210.)

³⁸ Jeličić-Radonić, Jasna. "Reljefi s prikazima Heraklovih djela u crkvi sv. Kaja u Solinu." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, br. 1 (2005): str 31.-39.

Slika 13. Kip Herakla s jabukama Hesperida (Cambi, N. 2005. str. 94.)

2.1.11 Nosač stola u obliku skulpture dječaka

U drugoj četvrtini III. st pojavljuju se kipovi različitih namjena kao što su kipovi koji su služili kao dekoracija stolova ili nekih dijelova arhitekture. To su skulpture koje su služile kao ukras stubca na kojeg su se naslanjale bazeni fontana ili ploče stolova kamenog namještaja. Često su se u takvu svrhu birali mitološki motivi.³⁹ Jedan od sačuvanih nosača stola bila je skulptura nagog mladića za kojeg je zaključeno da je nedvojbeno bio erot bez obzira na nedostatak krila. U ruci je nosio veliku baklju, a preko ramena mu je prebačena hlamida.⁴⁰

Slika 14. Nosač stola u obliku skulpture dječaka (Cambi, N. 2005. str 154.)

³⁹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 153-154

⁴⁰ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 181

2.1.12 Kip Venere Pobjednice (Venus Victrix)

U neposrednoj blizini Jupiterovog hrama pronađen je mramorni kip Venere Pobjednice (*Venus Victrix*)⁴¹ iz sredine III. st. Kip (bez glave) je visok 1,35 m te je značajno oštećen. Nedostaju glava, gornji ekstremiteti i dio desne noge koji je rekonstruiran. Uz Venerinu nogu stoji lik erota kojem nedostaju lijeva ruka i desna noga. Kip je postavljen na postolju na kojem je istaknut natpis VENER(I) VICTR(ICI). Naga božica, gracioznog držanja svu je težinu tijela prebacila na lijevu nogu, dok joj je desna noga blago savijena u koljenu te samo sa prstima dodiruje podlogu. Unatoč činjenici što ruke nisu sačuvane može se zaključiti da je s njima pokrila intimne dijelove tijela. Lijevom rukom je pokrila donji dio tijela, što je vidljivo po ostacima na desnom bedru, dok je s desnom rukom savijenom u laktu pokrivala grudi. Tu tvrdnju potkrepljuje činjenica što je lijeva dojka oštećena. Iako je prikazana statično, čini se da u pokretu nesvjesno pokušava prekriti dijelove tijela od pogleda nepoznatog promatrača, prema čemu je Jasna Jeličić Radonić svrstava u tkz. tip *Venera Pudica*.⁴² Čuva se u arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 15. Kip Venus Victrix s likom erota (Cambi, N. 2005. str 154.)

⁴¹ Venera je predstavljala božicu ljubavi, ljepote i tjelesne ljubavi. Uvijek je prikazivana kao najljepša božica koja je budila strast kod bogova i ljudi te je s tom moći mogla vladati svim stvorenjima. Uvijek je bila spremna pomoći nesretnim ljubavima, kao što je poznato da je u priči o Troji imala važnu ulogu gdje je pomogla Parisu da pobjegne s Helenom. Umjetnici su se često okušavali u prikazu Venere koji je doista bio izazovan, jer nije bilo lako dlijetom prikazati najsavršeniju ljepotu žene. Venera je prikazivana gola, često u pratnji erota. (Više o Veneri u: Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018., str. 54.-60.)

⁴² Jeličić-Radonić, Jasna. *Venus Victrix in the Salona Urbs orientalis*.

https://www.academia.edu/29707095/Venus_Victrix_in_the_Salona_Urbs_Orientalis Pristupljeno: 12.08.2022., str. 383.

2.1.13 Venera

Postoje dvije vrste skulptura- one koje se klesaju na uvezenom bloku i one koje su se prerađivale i ponovno upotrebljavale jer je mramor bio dragocjeni materijal.⁴³ Stoga može se reći da je stara umjetnina služila samo kao materijal za novu. Jedan od takvih primjera je djelomično sačuvan kip Venere. Veneri nedostaju glava, gornji ekstremiteti, a od donjih je sačuvan samo dio do koljena. Gornji dio torza bio je nag, dok je u donjem dijelu bila prekrivena plaštem. Na ovom kipu je vidljiva započeta prerada kojoj je u cilju bilo cijelu skulpturu pretvoriti u nagu božicu, ali posao nije nikada dovršen.⁴⁴ Površinu plašta snizilo se za 1 cm, ali nije jasno zašto sekundarna obrada nije dovršena.⁴⁵ Ova skulptura Venere se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 16. Kip Venere (Cambi, N. 2005. str. 10.)

⁴³ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 187.

⁴⁴ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 10.

⁴⁵ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 188.

2.1.14 Skulptura Atene

Od monumentalne mramorne skulpture Atene⁴⁶ sačuvan je samo dio tijela od grudi do koljena. Može se zaključiti da se doista radi o Ateni na temelju dugog hitona kojeg nalazimo kao atribut Atene na drugim primjerima. Hiton je modeliran sa dubokim kanalima, no sama monumentalnost skulpture onemogućavala je kvalitetniju izradu.⁴⁷ Čuva se u Arheološkom muzeju u Splitu.

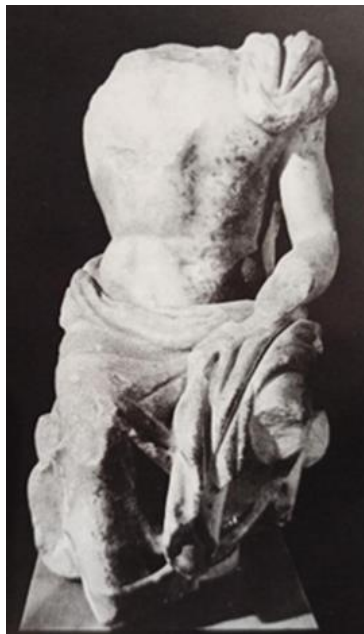
Slika 17. Skulptura Atene (Cambi, N. 2020. str. 180.)

⁴⁶ Atena koju su Rimljani štivali pod imenom Minerva, bila je kći boga Zeusa, božica pobjedonosnog vođenja rata i božica mudrosti. Prema mitologiji, Atenu je rodio Zeus, nakon što je pojeo božicu Metidu da bi spriječio da rodi kćer koja ga je prema proročanstvu trebala nadmašiti u mudrosti. Nakon što je pojeo božicu razuma, glava ga je toliko zaboljela da je pozvao boga Hefesta da mu sjekirom rasječe glavu. Nakon što je Hefest tako postupio iz Zeusove glave rodila se božica Atena. Grčki umjetnici su je prikazivali kao Palada Atenu- božicu u punoj ratnoj spremi. Iako je Zeusov sin Ares bio bog rata, on je predstavljao srditi rat, ubijanje na bojnom polju i bitke, dok je s druge strane Atena bila božica promišljeno vođenog rata koji je najčešće završavao pobjedom, stoga su je Grci štivali kao Athenu Enoplos (naoružanu Atenu) i Athenu Promahos (Atenu koja poziva u rat), također su je nazivali i Athena Nike (Atenu pobjednicu rata). Umjetnici su je najčešće prikazivali kao ozbiljnu mladoliku ženu u dugom ruhu ili oklopu, ali na glavi je uvijek imala kacigu. (više o Ateni se može pronaći u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 52.-54.)

⁴⁷ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 179

2.1.15 Kipić sjedećeg Jupitera

Na području Salone u drugoj polovici I. st. pronađen je kipić od kojeg je sačuvan samo torzo čiji je gornji dio nag, dok je donji umotan u plašt od bijelog mramora. Iako nije sačuvana, pretpostavlja se da je njegova desna ruka bila podignuta i da se u njoj nalazilo žezlo. Iste ikonografske detalje pokazuje i reljef iz Zadra na kojem je također prikazan Jupiter sa žezlom, pored kojeg se nalazio orao.⁴⁸ Prema tome se dalo zaključiti da se i u ovom slučaju radi Jupiteru. Danas se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 18. Kip Jupitera (Cambi, N. 2005. str. 62.)

⁴⁸ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 63.

2.1.16 Monumentalni torzo Apolona ili Dioniza

Torzo je pronađen na području Salone, prema monumentalnosti ovog mramornog sačuvanog torza dalo bi se zaključiti da pripada kulturnom kipu koji je najvjerojatnije ukrašavao hram.⁴⁹ Ekstremiteti koji nisu sačuvani bili su odmaknuti od torza, a desna ruka je bila podignuta u zrak. Pretpostavlja se da se u toj ruci nalazio atribut boga kao na primjer kantaros ili trs. Unatoč nedostatku udova može se vidjeti da je kip imao blago razmaknute noge u stavu kontraposta. Linija ramena pokazuje izraženi pad na desnu stranu, a linija bokova u suprotnom smjeru prati muskulaturu mladog blago povijenog tijela.⁵⁰ Prema ostacima dugih spiralnih pramenova može se naslutiti da se radi o kipu nekog božanstva, najvjerojatnije Apolona ili Dioniza.⁵¹ No nedostatak glave otežava jednoznačno ikonološko opredjeljenje.⁵² Analizom zanatske vještine ovog rada dalo se utvrditi da je kip strane produkcije te da je vjerojatno već završen importiran u Dalmaciju u prvom desetljeću I. st.⁵³ Skulptura se danas čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

⁴⁹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 22.

⁵⁰ Jeličić Radonić, Jasna. „The cult of Dionysus or Liber: votive monument sin Salona“. *Cult and votive monuments in the roman provinces* (2015), str. 23.

⁵¹ Apolon je bog preuzet iz grčke mitologije, najslavniji je Zeusov sin (rimskog Jupitera), neprijatelj je svega što je zlo, bog je svjetla, glazbe, pjesme i poezije. Bog je liječenja i zdravlja, ali i onaj koji može poslati bolest i smrt. U grčkoj mitologiji najveću važnost je imao kao bog proricanja. Uvijek je prikazivan kao golobradi mladić, snažan i zgodan, s dugom kosom i uvojcima koji su se spuštali preko ramena. Od atributa dodavale su mu se lira i duža odjeća, a ukoliko bi predstavljao osvetoljubivog boga, bio bi prikazan nag i naoružan sa lukom i tobolecem sa strijelama. (više o atributima i prikazima ovog boga u: Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018., str. 37.-41.) Dioniz je bog veselja, plodnosti i vina.

⁵² Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 22.-23.

⁵³ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 175.-176.

Slika 19. Torzo Apolona ili Dioniza (vlastita fotografija)

Slika 20. Torzo Apolona ili Dioniza, bočna strana (vlastita fotografija)

2.1.17 Glava božice

Mramorna glava je pronađena na području Salone te je datirana oko sredine I st. Približno je ljudskih dimenzija. Zbog metalnog obruča ili dijademe iznad čela N. Cambi je zaključio da je ova glava pripadala nekom božanstvu.⁵⁴ Glava je malo nagnuta na lijevo rame, a kosa joj je razdvojena na sredini tjemena te je vezana u punđu dok joj se jedan ravni pramen spušta od zatiljka niz vrat. Pramenovi kose su grubo klesani i može se primijetiti da je korištena boja u svrhu pokrivanja nelogičnosti modelacije. Naime, dok se na nekim dijelovima vide blagi urezi svrdla, na bočnim stranama iznad ušiju daju se zamijetiti nekoliko grubih i dubokih kanala koji uopće ne poštuju oblik i pravac samih pramenova. Dok se s jedne strane modelacija pramenova odvila tako grubo i nečisto, s druge strane se pažnja više usmjerila na čistu muskulaturu lica i na porculanski uglačanu površinu. Izraz lica je blag i smiren, oči su zamišljene te pomalo snene.⁵⁵ Tako mirna i senzualna ljepota prikaza božice daje nadu i utjehu promatraču. Danas se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 21. Glava božice (Cambi, N. 2005. str. 61.)

⁵⁴ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 60.

⁵⁵ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 60.-61.

2.1.18 Glava božice s cvjetnim aranžmanom

Glava ove mramorne skulpture datirane u posljednju četvrtinu I. st. je približno prirodnih dimenzija te je zamjetno nagnuta na lijevu stranu. Kosa je prikazana u blagim valovima te je rastavljena na sredini tjemena od kojeg se pruža preko ušiju prema zatiljku na kojem je skupljena u punđu. Iz punđe se vratom spušta uski pramen. Za razliku od već spomenute glave božice također pronađene na teritoriju Salone koja je imala grubo isklesane pramenove, kod ove božice pramenovi su rađeni svrdlom u plićim kanalima. Iznad čela joj je izrađena dijadema od dva niza cvjetova s četiri latice. N. Cambi je zaključio da je riječ o Flori⁵⁶, Perzefoni⁵⁷ ili nekom drugom božanstvu s cvjetnim atributima. Također kao na prethodnoj glavi božice lice je prikazano mirno, bez mimike, sa zamišljenim očima.⁵⁸ Ova skulptura se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 22. Glava božice s cvjetnim aranžmanom (Cambi, N. 2005. str. 70.)

⁵⁶ Flora je poznata kao božica cvijeća i cvjetanja, ali i kao božica majčinstva koju su često zazivali za vrijeme rađanja. Uvijek je prikazivana kao proljeće, lijepa djevojka okrunjena cvijećem. (više o božici u: Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018., str. 141.)

⁵⁷ Perzefona koju su također zvali i Kora, bila je božica podzemlja, žena boga Hada, stoga su je prikazivali kao bešćutnu kraljicu koja izaziva strahopoštovanje na prijestolju pored Hada. S druge strane je prikazuju kao božicu plodnosti, ljupku kćer majke zemlje koja uzrokuje rast vegetacije. Prema jednom mitu dok se Perzefona igrala na cvjetnoj livadi Had ju je zgrabio i odveo u podzemlje da mu bude nevjesta. Njena očajna majka Demetra ju je tražila po cijelom svijetu. Kad je saznala da Zeus ima veze s nestankom njene kćeri, zaprijetila mu je da neće dopustiti da zemlja bude plodna dok je ne vrati. Zeus je popustio ali budući da je Perzefona pojela hranu Hada bila je prisiljena provesti godinu u podzemlju. Svake godine kad bi se vratila na zemlju sve bi ponovno cvalo (proljeće), a kad bi se vratila u podzemlje biljke bi odumirale i prestale bi rasti (zima). (više informacija o Perzefoni može se pronaći u: Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018., str. 149.-150. a više mitova na internetskoj stranici: <https://www.theoi.com/Khthonios/Persephone.html> pristupljeno:10.04.2023.)

⁵⁸ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 70.

2.1.19 Fragment glave Menade

Glava je bila dio kipa Menade⁵⁹ ili figure dionizijskog karaktera, no sačuvan je samo fragment.⁶⁰ Tu tvrdnju može potkrijepiti ekstatično podignuta i zabačena glava.⁶¹ Kanali koji odjeljuju pramenove kose su svrdlani dosta duboko, na nekim dijelovima su prekidani pa nastavljeni niže, pa na taj način daju tamnu liniju.⁶² Ova glava datirana na kraj II., početak III. st. spada u veće skulpture. Glava Menade čuva se u Gradskom muzeju u Trogiru.

Slika 23. Glava Menade

(<http://muzejgradatrogira.blogspot.com/2020/03/pa-dan-zena-zenska-glavo.html>)

⁵⁹ Menade koje su se u mitologiji poistovjećivale sa bakhama bile su pratilje i štovateljice boga vina Dioniza (Bakha). Prema mitologiji, Menade su zapadale u neku vrstu ludila, a kad bi postigle ekstatično stanje plesale bi divlje plesove sve jače do gubitka kontrole i pritom bi rastrgale svako biće koje bi im se našlo na putu. O tome svjedoči mit o Pentejevoj tragediji. Pentej je bio mladi kralj koji je vladao Tebom. Tijekom svojih putovanja Dioniz je posjetio i Tebu, gdje je zajedno sa svojim menadama privukao Pentejevu majku da im se pridruži u opijanju i plesanju divljih plesova. Penteju se to nije sviđjelo te je pokušao spriječiti svoju majku. Međutim, u trenutku ludila, misleći da ubija lava, Pentejeva majka uz pomoć drugih menada je raskomadala svog sina. (više o mitološkom aspektu menada može se pronaći u: Wilkinson, Philip. *Mitovi i legende*. Zagreb: Profil, 2012, str. 35.) Menade su ostavile tako velik utisak da su se čak i nakon dvije tisuće godina održavala okupljanja za svetkovinu u čast boga Dioniza, nazivale su se menadama, pravile nered, opijale se i svoja druženja pretvarale u noćne orgije. U umjetnosti su se prikazivale u pokretu prilikom plesa, podignute glave, otvorenih usta i pogleda kao da su u transu. (više o utjecaju mitologije i umjetničkom aspektu menada u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004, str. 59.)

⁶⁰ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 123.

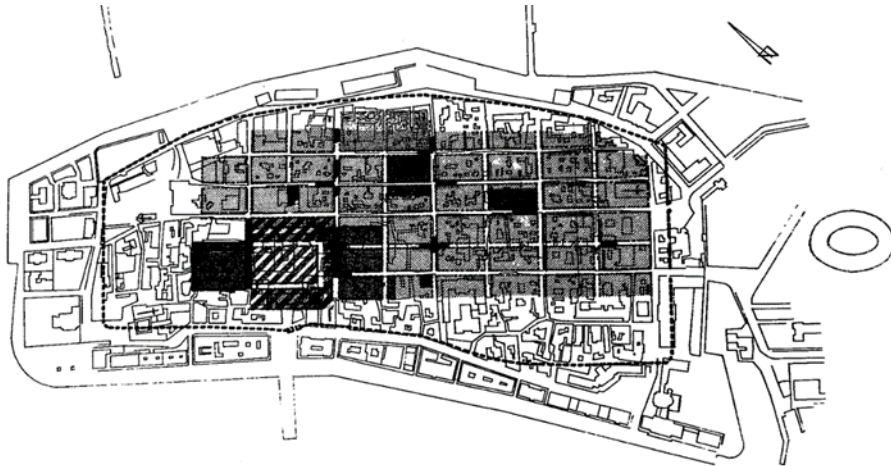
⁶¹ Cambi, Nenad. *Antika*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2002, str. 104.

⁶² Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 123.

2.2 Iader

Colonia Iulia Iader rimski je grad koji je nastao na poluotoku, njegov urbani prostor bio je podijeljen strogo ortogonalno zahvaljujući ravnom terenu. Grad je bio opasan kulama i bedemima s više ulaza. Glavna gradska vrata bila su flankirana oktogonalnim kulama, a prvotna vrata bila su zamijenjena monumentalnim slavolukom, koji je bio raščlanjen s tri lučna ulaza. Na zapadnom dijelu poluotoka nalazio se forum koji je bio središte svih važnijih manifestacija gradskog života. Forum je na zapadnom dijelu bio otvoren prema kapitoliju s dva monumentalna stupa. Kapitolij je bio sagrađen na podiju visine 1,80 m u odnosu na forumski pločnik i na taj način je bio odvojen kulni kompleks od gradskog trga. U samom središtu kapitolija, ali i cijelog urbanog prostora dominirao je heksastilni hram veličine 10,70 x 25 m. Sastojao se od tri cele s odvojenim ulazima koje su krasili mramorni kipovi kapitolijske trijade Jupitera, Junone i Minerve na pravokutnim postamentima ukrašenim akantosuvim motivima.

Otkriveni su ostaci i rimske kuće jugozapadno od kapitolija čiji su zidovi bili oslikani freskama sačuvanim samo u ulomcima. Na njima je prikazano četrnaest figura, među kojima je prepoznata Kibela sa lavom. Pronađeni natpis na ploči potvrđuje da je riječ o svetištu Velike majke bogova.⁶³

Slika 24. Iader- plan grada (Cambi, N. 2020. str. 82.)

⁶³ Jeličić Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014, str. 42.-52.

2.2.1 Skulptura ležeće Nimfe s amforom

Na jugoistočnom dijelu foruma nalazila se fontana (nimfej) uz koju je izvorno stajala skulptura ležeće Nimfe⁶⁴ koja je ispod pazuha imala amforu iz koje se izlivala voda.⁶⁵ Nimfa izrađena od vapnenca je u ležećem položaju, okrenuta na bok sa nogama lagano savijenim u koljenima čije se potkoljenice križaju. Donji dio tijela obuhvaćen je bogatom draperijom koja se križa na intimnom području. Gornji dio tijela je u potpunosti nag. Nisu sačuvane ruke i glava te je skulptura odlomljena po sredini grudnog koša. Nimfa se čuva u Arheološkom muzeju u Zadru.

Slika 25. Skulptura ležeće Nimfe s amforom (Cambi, N. 2005. str.17.)

⁶⁴ Nimfe su bile božice voda, šuma i gora. U hijerarhiji bogova smatrale su se vrstom nižih bogova, a mnoge od njih nisu bile besmrtnne. Unatoč tome što su bile rangirane ispod bogova, bile su pozvane da prisustvuju skupštinama bogova na Olimpu. Često su bile u pratnji boga Dioniza, satira, pana, Artemide, a dane bi provodile pjevajući vesele pjesme, plešući ili lutajući šumama s Artemidom. Nimfe se dijele u tri skupine: Najade (nimfe voda), Drijade (šumske nimfe) i Oreade (nimfe gora). Grci i Rimljani gradili su im svetišta i prinosili žrtve, a ta sveta mjesta nazivala su se nimfejima. U rimskim vremenima najčešće su njihove skulpture krasile građevine nesakralnog karaktera kao što su fontane na mjesnim trgovima ili javna kupališta. Umjetnici su ih prikazivali kao lijepe i vesele mlade djevojke, raspuštene kose ukrašene cvijećem, najčešće u plesnom pokretu. (više o nimfama u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 236.-237.)

⁶⁵ Jeličić Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014, str. 46.

2.2.2 Skulptura stojeće nimfe

Prilikom arheoloških istraživanja u dijelu južnog krila samostana sv. Nikole u Zadru među ulomcima keramike, novca i mozaika pronađene su i skulpture nimfi. Prva skulptura, čija glava, desna ruka i dio lijeve ruke nisu sačuvani, kao ni noge ni baza na kojoj se nalazila, prikazuje žensku stojeću figuru u blagom iskoraku lijevom nogom dok joj je težina tijela prebačena na desnu nogu. Nimfa se oslonila lijevom rukom savijenom u laktu na vrč koji je bio naslonjen na stijenu iz koje je izvirala voda. Na njoj se nalazila duga naborana haljina hiton, koja je zbog stava kontraposta klizila sa desnog ramena. Skulptura je prikazana frontalno, pa je stražnja strana nemarnije obrađena.⁶⁶

Slika 26. Skulptura stojeće Nimfe (Giunio, K. A. 2008. str. 152.)

⁶⁶ Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." *Archaeologia Adriatica* 2, br. 1 (2008): 151-160., str. 152.-153.

2.2.3 Skulptura Nimfe s amforom oslonjenom o nogu

Druga pronađena skulptura prikazuje stojeću žensku figuru obučenu u fino izrađenu draperiju, dugu naboranu haljinu hiton koja klizi preko lijevog ramena te otkriva obnaženu dojku jer je figura blago nagnuta na lijevu stranu. Nimfa u stavu kontraposta naslonjena je na desnu nogu, dok joj je lijeva savijena u koljenu i malo podignuta da pridržava vrč s vodom. I ovoj figuri također nedostaju glava i obje ruke, dok je baza djelomično sačuvana te se na njoj vidi desna bosa noga. Kao i na prethodnoj skulpturi stražnja strana je nemarnije obrađena.⁶⁷

Slika 27. Skulptura Nimfe s amforom oslonjenom o nogu (Giunio, K. A. 2008. str. 153.)

⁶⁷ Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." *Archaeologia Adriatica* 2, br. 1 (2008): 151-160., str. 153.

2.2.4 Skulptura Nimfe sa školjkom

Još jedna pronađena polovično sačuvana skulptura nimfe najade (Nimfe vode). Od skulpture je sačuvan samo donji dio tijela od pupka, međutim ni noge se nisu sačuvale. Ovaj ikonografski prikaz Nimfe sa školjkom u krilu, nagim gornjim dijelom tijela i plaštem koji klizi niz bokove možda nastaje kao adaptacija prikaza Afrodite sa školjkom. I ova Nimfa je u stavu kontraposta sa težinom prebačenom na desnu nogu dok je lijeva u blagom iskoraku. Na školjci se nalazi rupa za koju se vjeruje da je služila prilikom postavljanja instalacije sa slavinom za vodu.⁶⁸

Slika 28. Skulptura Nimfe sa školjkom (Giunio, K. A. 2008. str. 153.)

⁶⁸ Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." *Archaeologia Adriatica* 2, br. 1 (2008): 151-160., str. 156.

2.3 Aenona

Na poluotočiću unutar pješčane lagune smjestila se rimska Aenona te se prilagodila konfiguraciji terena. Također se razvio gotovo pravilan urbani prostor koji je bio zaštićen bedemima. Forum se nalazio na zapadnom dijelu grada, a na njemu na visokom podiju sagradio monumentalni heksastilni hram. Sastojao se od tri cele od kojih je središnja bila najšira te se pretpostavlja da je hram bio posvećen kapitolijskoj trijadi. Pronađene skulpture se povezuju sa nišama iz bočnih zidova hrama, pa se zaključilo da je hram bio posvećen carskom kultu. Ovaj hram nosi odliku najmonumentalnijeg hrama na istočnom Jadranu. U njemu su otkriveni temelji manjeg i skromnijeg hrama koji je bio sagrađen prvi.⁶⁹

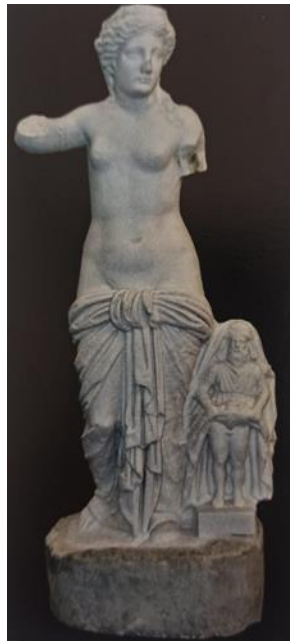

Slika 29. Aenona- plan grada (Cambi, N. 2020. str. 94.)

⁶⁹ Jeličić-Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014, str. 53.-56.

2.3.1 Kip Venere Anzotike

Kip je značajniji u religijskom i kulturološkom pogledu više nego u umjetničkom jer pokazuje odnos između rimske i lokalne religije. Ovaj mramorni kip je u jednu ruku inačica helenističkog tipa Afrodite Pudice s Prijapom te je predstavljala kulni kip, a u drugu ruku je imala i kultne osobnosti liburnske Anzotike.⁷⁰ Veneri nedostaju dvije ruke, pogled joj je čvrst i ozbiljan, kosa joj je valovita, a pramenovi se spuštaju na ramena. Gornji dio tijela je nag, a donji dio neobično nisko prekriva naborani plašt. Do nje stoji Prijap koji je prikazan stariji s kosom i bradom. Rukama pridržava haljinu podignutu kod intimnog dijela tijela. Čuva se u Arheološkom muzeju u Splitu.

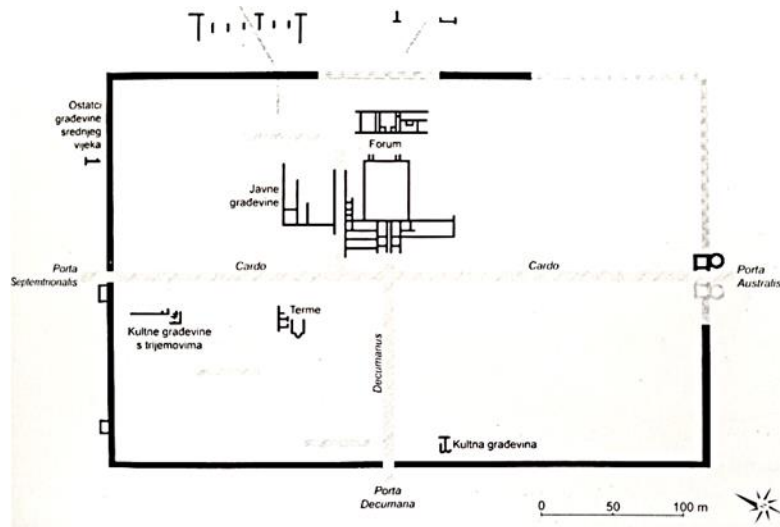

Slika 30. Kip Venere Anzotike (Cambi, N. 2020. str. 185.)

⁷⁰ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 69.

2.4 Aequum

U ravnici desne obale rijeke Cetine smještena je *Colonia Claudia Aequum*, današnji Čitluk. Prometno je bila dobro povezana sa rimskim putovima koji su vodili do Salone. Ujedno je bila i jedini političko-upravni i kulturni centar u unutrašnjosti provincije. Prilikom arheoloških istraživanja sredinom XIX. stoljeća otkriven je forum, dok su ostali elementi poznati samo u pojedinim ostacima javnih građevina ili po elementima fortifikacije. Ovaj antički grad sagrađen je po principima rimske urbanistike i jedini je koji se najviše približio idealnom tipu grada, tzv. *urbs quadrata*, gdje njegovi bedemi zatvaraju pravokutni prostor. U središnjem prostoru istočnog dijela grada nalazio se forum. Kapitolijski hram pronašao je mjesto na istočnom dijelu glavnog gradskog trga. Odlikovao ga je monumentalno stubište koje je vodilo prema glavnoj celi hrama. Pod glavne cele je bio ukrašen crno-bijelim mozaikom, a sa strana su se nalazile dvije uže cele. Ispred stubišta hrama bile su postavljeni mramorni kipovi kapitolijske trijade - Jupitera, Junone i Minerve. Na istočnoj strani kulturnog kompleksa nalazila se velika dvorana gdje je pronađen ulomak natpisa posvećen Liberu te se zbog toga vjeruje da se radi o kulturnoj građevini. Također su ispred hramova otkrivene brojne skulpture božanstava.⁷¹

Slika 31. Aequum- plan grada (Cambi, N. 2020. str. 93.)

⁷¹ Jeličić-Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014, str. 29.-32.

2.4.1 Kip Dijane Lucifere

Skulptura Dijane⁷² jedna je od najkvalitetnijih skulptura svog razdoblja. I ova skulptura je potaknula polemike o ikonografskom podrijetlu. Abramović je prepisuje Hekati jer na leđima nosi polumjesec i dvije baklje u rukama.⁷³ Prema antičkoj mitologiji Hekata je infernalna i zlonamjerna božica povezana s magijom, najčešće je u rukama nosila baklje te se prikazivala trostruko.⁷⁴ Ali ova skulptura ima značajke Dijane, kao što je kosa zavezana u čvor. Sukladno atributima baklji i mjeseca ova skulptura se može prepisati Dijani Luciferi, božici koja unosi svjetlo u podzemlje.⁷⁵ Dijana je obučena u tuniku dugu do poda, na kojoj je dvostruki pojas, preko leđa joj je prebačen plašt. Težinu tijela prebacila je na desnu nogu, dok joj je lijeva lagano savijena u koljenu. Sam postupak izrada kanala svrdlom je jako uznapredovao, haljina na božici snažno kontrastira sa oblikom tijela.⁷⁶ Kip Dijane se čuva u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju.

Slika 32. Kip Dijane Lucifere (Cambi, N. 2020. str. 182.)

⁷² Dijana je bila staroitalska božica života i svjetla koja je bila izjednačena sa grčkom božicom Artemidom (o Dijani i Artemidi više u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 75.)

⁷³ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 156.

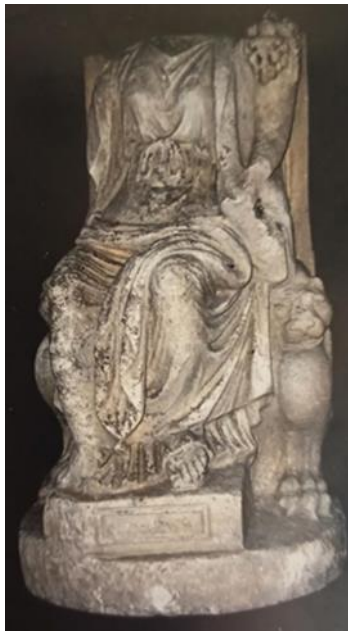
⁷⁴ Milićević-Bradač, Marina. „Spomeni božice Dijane iz kolonije Claudia Aequum i logora Tilverium“. *Opuscula archaeologica* (2009), Vol. 33 No. 1: str. 69.-71.

⁷⁵ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 184.

⁷⁶ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 158.

2.4.2 Kip Fortune

Fortuna⁷⁷ prikazana kao sjedeći tip skulpture, u desnoj ruci ima rog obilja pun plodova, dok lijeva ruka nije sačuvana, kao što nije sačuvana ni glava. S obje strane trona stoji po jedan krilati lav zbog kojih je došlo do nedoumica. Naime, B. Lichočka, kako prenosi Cambi, nije se mogla opredijeliti mišljenju da li se radi o kipu Fortune ili Kibebe. Ikonografski je Kibela prikazana u pratnji lava što je potaknulo na razmišljanje da se ovdje ne radi o kipu božice sreće. S druge strane, Cambi pojašnjava kako je ona krivo interpretirala lavove, jer lavovi koji su u pratnji Kibebe nemaju krila te uvijek imaju stražnje noge za razliku od ovih iz Aequuma. Kod aequumske skulpture sprijeda se može primijetiti samo jedna ptičja noga sa mačjom pandžom prema čemu je Cambi zaključio da se tu radi samo o ukrasu trona što je bilo uobičajeno kod izrade svećanih klupa.⁷⁸ Kip Fortune čuva se u Muzeju Cetinske krajine u Sinju.

Slika 33. Kip Fortune (Cambi, N. 2005. str.115.)

⁷⁷ Fortuna (izjednačena sa grčkom božicom Tihom) je bila božica sreće, prilika, providnosti i sudbine. Da steknu njenu naklonost, Rimljani su gradili više hramova i klesali više kipova za Fortunu nego za druge božice. Fortuna je prikazivana sa različitim atributima kao što je lopta koja je simbolizirala nepostojanost i promjenjivost sreće jer se mogla otkotrljati u bilo kojem smjeru. Isto tako je prikazivana sa rogom obilja koji je predstavljao obilne darove sreće. (više o Fortuni u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 113.-114. i na internetskoj stranici: <https://www.theoi.com/Daimon/Tykhe.html>)

⁷⁸ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 114.

2.4.3 Kip Rome

Dea Roma⁷⁹ je simbol cijelog Rimskog carstva. Kada je kut božice prihvaćen u više gradova, krenuli su se podizati hramovi, izrađivati oltari i kipovi te su se organizirali festivali pod imenom Romaia. Ali s vremenom su rimski namjesnici festivale preusmjerili na način da se njima odaje počast. Na taj način je kult božice Rome postao dio carskoga kulta, pa je nadalje ime božice bilo ukrašeno epitetima vladara. Na području Aequuma u blizini sjevernih gradskih vrata pronađena je skulptura čija glava nije sačuvana, ali sudeći prema natpisu bila je posvećena Romi. Međutim natpis je teško čitljiv, pretpostavlja se da piše ROMAЕ AUG(USTAE) SAC(RUM) ili ROMAЕ (ET) AUG(USTO) SAC(RUM). Božica je odjevena u jednostavnu haljinu bez ratničkih elemenata, nalik na odjeću proroka.⁸⁰ Ispod ruke nosi košaru od pruća te o remen su joj zataknuti ključevi, što je najčešće atribut svećenica.⁸¹ Božica Roma se čuva u Muzeju Cetinske krajine u Sinju.

Slika 34. Kip Rome (Cambi, N. 2020. str. 191.)

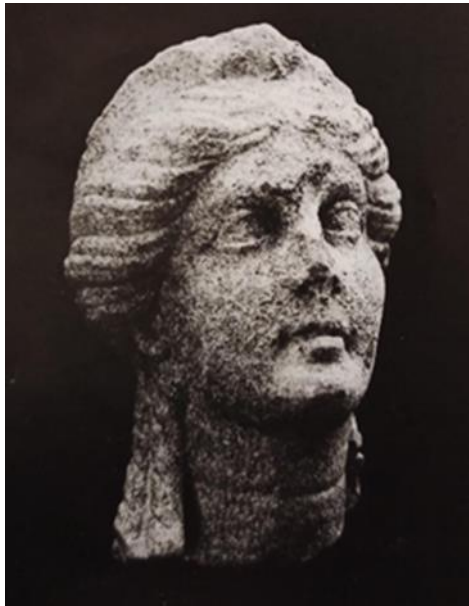
⁷⁹ Božica Roma je personifikacija grada Rima.

⁸⁰ Jadrić-Kučan, Ivana. „Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji“. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* (2011), Vol. 104 No. 1: str. 93.-95.

⁸¹ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 189.

2.4.4 Glava božice s dijademom

Mramorna glava božice je manjih dimenzija. Frizura joj je napravljena na način da je razdijeljena na tjemenu te da pada na ramena i straga, kod ušiju padaju dva spiralna uvojka. Takva frizura odlika je običnih žena, a ne božica. Da na glavi nema dijademu lako bi je se moglo zamijeniti za nečiji portret.⁸² Ova skulptura je potvrda da postoji mogućnost pojavljivanja suvremenih frizura na religijskim kipovima.⁸³ Čuva se u Muzeju Cetinske krajine u Sinju.

Slika 35. Glava božice s dijademom (Cambi, N. 2005. str. 62.)

⁸² Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 178.

⁸³ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 63.

2.4.5 Glava Herakla

Može se reći da je ova sačuvana fragmentirana skulptura iznimno vrijedna te je ujedno jedna od najljepših i najambicioznijih javnih skulptura u čitavoj provinciji Dalmaciji. Od sačuvanih dijelova preostali su glava, dio nagih leđa te šaka u kojoj je bila toljaga.⁸⁴ S obzirom na monumentalnost ovaj kip izrađen od vapnenca je zasigurno stajao u nekom hramu u Ekvumu. Glava prikazuje mladog Herakla kojem su lagano otvorena usta, oči su mu duboko usađene u duplje bez naznačenih zjenica ni šarenica. Kosa mu je kratka, istaknuti su odvojeni kovrčavi pužoliki pramenovi. Glava je dobro očuvana, iako joj fali fragment te se na licu može primijetiti da je lik uznemiren po naboranim crtama čela i lagano otvorenim usnama.⁸⁵ Glava Herakla se čuva u Muzeju Franjevačkog samostana u Sinju.

Slika 36. Glava Herakla (Cambi, N. 2005. str. 77.)

⁸⁴ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 179.

⁸⁵ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 78.

2.4.6 Glava božice s dijademom (Minerva)

Sačuvana je samo glava božice sa dijademom koja se može prepisati Minervi⁸⁶ zbog toga što je nađena u blizini hramova na forumu Aequuma, ali isto tako odgovara i drugim božicama.⁸⁷ U III. st. dljeto je palo u drugi plan te je svrdlo postalo najizraženiji kiparski alat. Stoga nije začuđujuće što skulptura pokazuje oštre prijelaze i velike kontraste. Valovita kosa ne izgleda toliko prirodno jer se valovi kreću jednako i potpuno su pravilni.⁸⁸ Zbog toga više djeluju kao ukras nego kao prirodna kosa.⁸⁹ Glava božice s dijademom se čuva u Arheološkoj zbirci Franjevačkog samostana u Sinju.

Slika 37. Glava božice s dijademom (Cambi, N. 2005. str. 127.)

Slika 38. Glava božice s dijademom, bočna strana (Cambi, N. 2005. str. 127.)

⁸⁶ Minerva je bila rimska božica koja je izjednačena sa grčkom Atenom. Štovana je kao božica mudrosti, koja je ljudima podarila zanate i učila ih je mnogim vještinama, od kojih je jedna bila ljekarništvo. S obzirom da je bila izjednačena s Atenom, pod utjecajem grčkih mitova, Rimljani su je proglasili zaštitnicom Rima. Minerva je zajedno sa najvišim bogom Jupiterom i njegovom ženom Junonom tvorila trojstvo, tj. kapitolijska božanstva. (Više o Minervi i Ateni može se pronaći u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 223.)

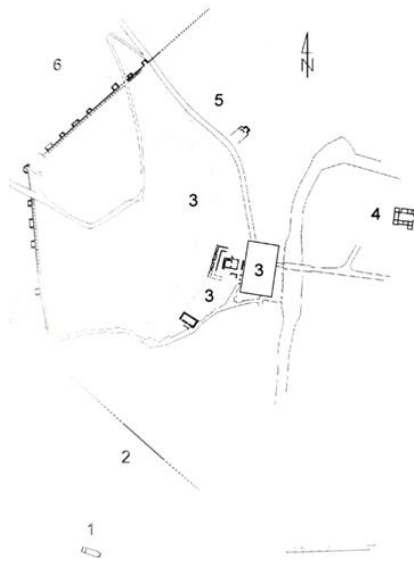
⁸⁷ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str 123.

⁸⁸ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 182.-183.

⁸⁹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 123.

2.5 Naron

Prilikom osvajanja delmatskih područja, Rimska vojska je prodirala i gradila logore na najpovoljnijim putevima doline Neretve. Stoga je na delti rijeke ostvareno glavno vojno uporište iz kojeg je nastao rimski grad Naron. Grad se od vrha brežuljka postepeno širio lepezasto prema podnožju do rječice Norin. Naron je bila opasana izvanredno očuvanim bedemima i pojačana brojnim kvadratnim kulama. Grad je podijeljen na gornji i donji, a na njihovom spoju nalazio se forum- glavni gradski trg. Sa zapadne strane podignut je tetrastilni hram uz kojeg je otkrivena skupina carskih skulptura. Dodavanjem novih carskih skulptura u jednom hramu tijekom prvog stoljeća jasno odražava da se u hramu štovao carski kult. U celi hrama pod je bio ukrašen crno-bijelim mozaikom na kojem su se nalazili ornamenti geometrijskog oblika. Također su pronađena i dva postolja s natpisima posvećenim božici Veneri. Tijekom istraživanja otkriven je i Liberov hram južno od foruma. Može se reći da su se u Naroni štovala mnoga božanstva uključujući i kapitolijsku trijadu što nam mogu potvrditi natpisi sa imenima donatora pojedinih svetišta ili nalazi žrtvenika. Međutim, ta svetišta još nisu pronađena, kao ni Eskulapov hram koji se spominje na jednom od natpisa.⁹⁰

Slika 39. Naron- plan grada (Cambi, N. 2020. str. 87.)

⁹⁰ Jeličić-Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014., 35.-41.

2.5.1 Poprsje Izide

Poprsje je izrađeno od alabastra. Na glavi se nalazi veo sa rubnim resama koji se na grudima veže u izidinski čvor. Lice uopće nije sačuvano stoga se ne može odrediti radi li se o poprsju carice u izidinom ruhu ili je to portret božice Izide. Ova skulptura je posebna po tome što je jedina takva izrađena od alabastra.⁹¹ Čuva se u Muzejskoj zbirci u Vidu.

Slika 40. Poprsje Izide (Cambi, N. 2005. str. 101.)

⁹¹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 100.-101.

2.5.2 Glava Merkura

Glava je lagano nagnuta na desno rame. Lice je isklesano nježno i meko, a oči su velike i okrugle, bez šarenice i zjenice, pogled mu ide u stranu kao da je zamišljen. Iznad velikih očiju urezane su dvije crte za uske obrve. Na glavi mu se nalazi petasos kapa sa krilcima što je ujedno omogućilo atribuciju. Kosa je gusta podijeljena u valovite pramenove. Na usnama je urezana duboka linija što daje kontrast između gornje i donje usne.⁹² Glava Merkura⁹³ se čuva u Ashmolean Museum u Oxfordu.

Slika 41. Glava Merkura (Cambi, N. 2005. str. 110.)

⁹² Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 108.-109.

⁹³ Bog Merkur koji je ekvivalent grčkom bogu Hermesu, bio je bog trgovine i dobiti. Za razliku od Hermesa koji se smatrao sinom najvišeg boga Zeusa, Merkura su smatrali sinom boga neba Celusa (u grčkoj mitologiji boga Urana). Merkura su većinom štovali trgovci. Postojao je i izvor na obronku Celijski koji je bio posvećen Merkuru, na njemu su se za vrijeme svečanosti (15. svibnja) okupljali trgovci i škropili sebe i svoju odjeću da bi se očistili od ljage i olakšali svoju savjest zbog učinjenih prijevara. (više o bogu Merkuru i Hermesu u: Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004. str 145.-148. i 220.)

2.6 Tragurium

Tragurium (Tragourion) pokazuje hibridnu urbanu strukturu domaće i grčke gradogradnje. Smješten je na prirodno dobro zaštićenom području, sa čijeg uzvišenog središnjeg dijela komunikacije se prstenasto spuštaju prema periferiji. Dok se na zapadnoj strani nalazi ortogonalni sustav gdje se naselje širilo. Pretpostavlja se da je položaj trga bio na mjestu današnjeg južno od katedrale. Na mjestu današnje katedrale nekad se nalazio poganski hram, što ukazuje na kontinuitet različitih kultova na istom mjestu.⁹⁴

Slika 42. *Tragurium* -plan grada (Cambi, N. 2020. str. 40.)

⁹⁴ Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020, str. 40.-41.

2.6.1 Kipić Dioniza

Manja mramorna skulptura prikazuje Dioniza u stojećem položaju, oslonjenog na lijevu nogu. U lijevoj ruci je držao tirs okrenut naopako, a u desnoj spuštenoj ruci je držao grozd. Gusta kosa skupljena je na zatiljku, ali nije u potpunosti dovršena. Uz trup stabla na kojeg je Dioniz naslonjen nalazila se pantera. Moguće je da je ova skulptura služila kao ukrasna figura vrta, peristila ili možda kao figura kućnog svetišta.⁹⁵ Skulptura se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

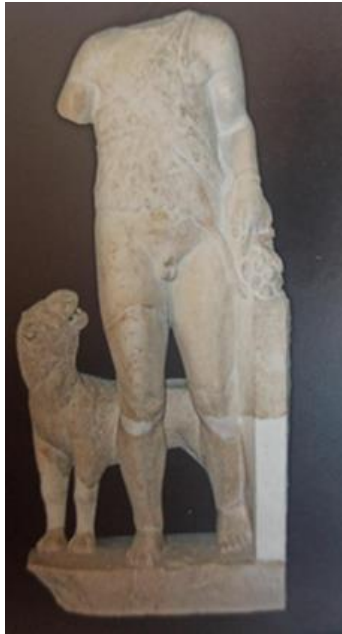

Slika 43. Kipić Dioniza (Cambi, N. 2005. str. 79)

⁹⁵ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 78.-79.

2.6.2 Kipić Dioniza iz Marine

Na ovom kipiću nije sačuvana glava kao ni desna ruka. Dioniz u lijevoj ruci drži grozd, gornji dio tijela mu pokriva životinjska koža nebris, dok je donji dio u potpunosti nag. Do desne noge stoji pantera koja je uputila pogled prema njemu. Ovakav tip skulpture sigurno je lokalna inačica jer nije moguće naći klasičnu paralelu.⁹⁶ Kipić se čuva u Arheološkom muzeju u Splitu.

Slika 44. Kipić Dioniza iz Marine (Cambi, N. 2005. str. 79)

⁹⁶ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 79.

2.7 Tilurium

U selu Gardunu koje se nalazilo povrh grada Trilja u antičko vrijeme se nalazio rimski legijski logor *Tilurium*, o čemu svjedoče nadgrobni spomenici VII. legije.⁹⁷ Još od osnutka tvrđave, *Tilurium* postaje klesarsko središte u čijim je radionicama izrađen i poznati Gardunski tropej i niz pogrebnih stela.⁹⁸ *Tilurium* gotovo da nije ni istraživan do druge polovice devedesetih godina prošlog stoljeća.

Slika 45. *Tilurium*- položaj vojnog logora (Cambi, N. 2020., str. 99.)

⁹⁷ Tončinić, Domagoj. "Votivna ara iz Tilurija." *Opuscula archaeologica* 28, br. 1 (2004): 147-157., str. 148.

⁹⁸ Cambi, Nenad. „Salona and Tilurium, Two Interconnected Stone Carving Centres.“ *Arheološki radovi i rasprave* 19, br. 1 (2020): 7-30., str. 7

2.7.1 Dijana s lanetom

Od skulpture sačuvana je samo glava, potkoljenica desne noge sa čizmom, druga noga iznad koljena, šaka u kojoj drži ubijeno lane te dio psa bez glave. Lice joj je ovalno, usta zatvorena, kosa joj je razdijeljena na sredini tjemena te skupljena na zatiljku.⁹⁹ Pretpostavlja se da je originalna skulptura bila prirodne veličine, između 1,60 i 1,70 m.¹⁰⁰ Za razliku od najčešćih ikonografskih prikaza u kojima Dijana gađa životinju ili je hvata, ovo je neobičan prikaz u kojem se vraća iz lova sa ubijenom životinjom. Može se pretpostaviti da je to lokalna inačica u kojoj su svi dijelovi preuzeti iz klasične ikonografije, dok je prikaz životinje, tj. plijena djelo lokalnih majstora.¹⁰¹ Dijana s lanetom se čuva u Muzeju Franjevačkog samostana u Sinju.

Slika 46. Dijana s lanetom (Cambi, N. 2005. str. 116.)

⁹⁹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 116.

¹⁰⁰ Milićević-Bradač, Marina. „Spomeni božice Dijane iz kolonije Claudia Aequum i logora Tilurium“. *Opuscula archaeologica* (2009), Vol. 33 No. 1: str.53.

¹⁰¹ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 116.

2.8 Burnum

Burnum je jedan među najznačajnijim arheološkim lokalitetima koji se nalazi na području današnje Bukovice u selu Ivoševcima kod Kistanja. Bio je rimski legijski logor koji je nakon odlaska rimskih legija stekao status municipija. Razlozi koji su naveli Rimljane da baš na tom području izgrade vojni logor su kontrola nad lakim prijelazom preko rijeke Krke u kanjonu koji se nalazio podno vojnog logora, neophodna blizina za brzu i efikasnu intervenciju te vizualna preglednost. Prisutnost manjih vojnih jedinica sve do kasne antike odrazilo se i na religijsku sliku grada. Kako je vojska bila obvezna svetkovati blagdane iz službenog kalendara, državni kultovi su bili popularniji nego u drugim naseljima. Na području Burnuma je pronađen velik broj Jupetrovih žrtvenika i jedna monumentalna glava.¹⁰²

Slika 47. Prijelaz preko rijeke Krke na području vojnog logora Burnuma (Bekavac, S. 2010. str. 69.)

¹⁰² Sinobad, Marko. "Burnum, rimska vojska i Jupiterov kult." *Godišnjak Titius* 2, br. 2 (2009): 9-26., str. 9.-14.

2.8.1 Glava s prikazom Jupitera

Monumentalna mramorna glava koja prikazuje Jupitera pronađena je na području Burnuma koja se danas čuva u Kninskom muzeju. Glava i vrat iznose 65 cm. Karakteristična je po izduženom licu i krupnim očima, dok su nos i usne oštećene. Na kosi su vidljivi duboki kanali valovitih pramenova kose, a uvojci brade su poredani u četiri horizontalna reda. Ovaj Jupiterov kip bio je dvostruko veći od naravne veličine za koju se vjeruje da je stajala u hramu u Burnumu.¹⁰³

Slika 48. Glava s prikazom Jupitera (Bekavac, S. 2010. str. 74.)

¹⁰³ Sinobad, Marko. "Burnum, rimska vojska i Jupiterov kult." *Godišnjak Titius* 2, br. 2 (2009): 9-26., str. 17.

2.8.2 Reljef s prikazom božice Junone i pauna

Sa spomenutim hramom može se povezati i reljef Junone¹⁰⁴ i pauna koji je također pronađen na području Burnuma, za kojeg nije poznato gdje se danas čuva. Reljef je visok 108 cm, a širok 89 cm. Junona je prikazana u sjedećem položaju na prijestolju sa desnom rukom spuštenu na krilu u kojoj drži žezlo, a na desnom joj koljenu stoji paun raširenog repa. Sa lijeve strane reljefa je floralni ukras, a desna strana nije sačuvana, vjeruje se da je na toj strani bila prikazana Kapitolijska trijada.¹⁰⁵ Reljef je imao i rupe za klinove što ukazuje da je najvjerojatnije bio pričvršćen na friz hrama.¹⁰⁶

Slika 49. Reljef s prikazom božice Junone i pauna (Bekavac, S. 2010. str. 73.)

¹⁰⁴ Junona je bila staroitalska i glavna rimska božica koja je pod utjecajem grčke mitologije izjednačena s Herom. Bila je zaštitnica žena, koja je prema rimskom vjerovanju bila duh zaštitnik svakoj ženi. Zajedno s Jupiterom i Minervom je Junonom tvorila trojstvo, tj. kapitolijska božanstva. (više o Junoni na: Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krlež, 2021. Pristupljeno 25. 6. 2023.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29523>)

¹⁰⁵ Sinobad, Marko. "Burnum, rimska vojska i Jupiterov kult." *Godišnjak Titius* 2, br. 2 (2009): 9-26., str. 18.

¹⁰⁶ Bekavac, Silvia. "Jupitrov kult u Burnumu." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 61-77., str. 65.

3. Zaključak

Kao što je već spomenuto, religija je bila društvena ustanova i smatrana je bitnim čimbenikom prilikom vođenja Carstva, stoga nije začuđujuće što su sve javne, privatne ili sakralne ustanove imale svoju skulpturalnu dekoraciju. U rimskoj provinciji Dalmaciji od pronađenih skulptura mogu se utvrditi različite značajke. Postoje u svim veličinama, od monumentalnih skulptura, skulptura prirodnih dimenzija, pa sve do manjih figurica. A kvaliteta njihove izrade je varirala. Kod Glave božice sa područja Salone mogu se primijetiti grubo klesani pramenovi kose, na čijim bočnim stranama postoji nekoliko grubih i dubokih kanala koji uopće ne poštuju oblik i pravac samih pramenova. Pa je preko njih korištena boja da bi se prekrile nelogičnosti modelacije. S druge strane na ovoj skulpturi se više pažnje usmjerilo na čistu muskulaturu lica i porculanski uglačanu površinu. Za razliku od prethodne glave sa grubo klesanim pramenovima, kod Glave božice sa cvjetnim aranžmanom pramenovi su rađeni sa svrdlom u plićim kanalima. Isto tako na Glavi Menade su dosta duboko svrdlani pramenovi kose koji su prekidani pa nastavljeni da postignu vrlo tamnu liniju koja je svojstvena pristupu maloazijskih majstora s kraja II. st. Zbog dragocjenosti mramornog materijala neke skulpture su se prerađivale i ponovno upotrebljavale kao što je na primjer Venera iz Salone. Vjeruje se da su takve poslove obavljali isključivo lokalni majstori. Skulpture su također služile u različitoj namjeni, kao dekoracije stolova ili nekih dijelova arhitekture kao što je Nosač stola u obliku skulpture dječaka. Brončani kipovi, iako ne sačuvani u tako velikom broju, odlikovali su se sjajnom tehnikom i dobrom modelacijom, dok su manji brončani kipići ipak bili brojniji i odlikovali su se vrsnoćom minijaturnog modeliranja, čak su izvrsno prikazivali detalje i bez problema su oponašali monumentalne kipove. Neke od skulptura su bile značajnije u religijskom i kulturološkom pogledu više nego u umjetničkom jer su pokazivali odnos između rimske i lokalne religije od kojih se može istaknuti Venera Anzotika iz Salone. Izrada skulptura je slijedila trendove umjetničkog razvitka. Među materijalima koji su se koristili spadao je domaći vapnenac kojeg su nedvojbeno koristili lokalni majstori, isto tako su se koristile različite vrste mramora koje potječu iz udaljenih dijelova Rimskog carstva.¹⁰⁷ Može se zaključiti da je umjetnička produkcija na području rimske provincije Dalmacije bila uistinu bogata. Unatoč kvaliteti izrade skulptura koja je varirala ukazuje nam na religijske i društvene odnose tog doba.

¹⁰⁷ Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005, str. 209.

4. Sažetak

Od 9. godine nakon gašenja pobune Ilirik je podijeljen na dvije provincije, sa službenim nazivima *Illyricum Superius* za Dalmaciju te *Illyricum Inferius* za Panoniju. U Dalmaciji se isticala Salona kao infrastrukturno, kulturološko i strateško središte. Isticali su se i drugi gradovi koji su imali status kolonije kao i vojni tabori. Gradovi su građeni po uzoru na rimsko graditeljstvo. Forum je bio centralni dio na kojem su se nalazile sve važnije javne građevine i gdje se odvijao vjersko-religijski život grada. Prilikom iskopa otkrivene su u velikom broju skulpture koje su krasile gradove rimskih provincija, među kojima glavno mjesto zauzima kulturna skulptura. Izrada samih skulptura je pratila umjetničke trendove. Postoje skulpture u svim dimenzijama, različite kvalitete produkcije. Unatoč tome umjetnička produkcija je bila bogata i ukazuje na religijske i društvene odnose tog doba. Rad je podijeljen na poglavlja u kojima se obrađuju kolonije *Salona* (Solin), *Iader* (Zadar), *Aenona* (Nin), *Aequum* (Čitluk kraj Sinja), *Narona* (Vid kod Metkovića), *Tragurium* (Trogir) te vojni tabori *Tilurium* (Gardun kod Trilja) i *Burnum* (naselje kraj Kistanja) sa pripadajućom kulturnom skulpturom. Cilj ovog završnog rada je sistematizacija i analiza kulturne skulpture koja je pronađena u rimskoj provinciji Dalmaciji te da se ukaže na bogatstvo baštine.

Ključne riječi: *Illyricum Superius*, kolonije, Salona, kulturna skulptura, mitologija.

5. Abstract

Since 9 AD, after suppressing the rebellion *Illyricum* has been split up into two provinces, with official names of *Illyricum Superius* for Dalmatia and *Illyricum Inferius* for Panonia. In Dalmatia, Salona stood out as an infrastructural, culturological and strategic capital. There were other smaller colonies and military encampments that stood out. Cities were built based on roman architecture. Forum was the centerpiece of the town where all of the important public buildings stood and where spiritual and religious life of the town was centered. During archaeological findings many sculptures that stood amongst towns of roman provinces were discovered, most significant one being cult sculpture. Sculptures themselves followed artistic trends of the time, in many sizes and in various quality of production. Despite that, artistic production was very rich, and it points to religious and social relations of that time. Thesis is divided in chapters in which the following colonies will be covered: *Salona*, *Iader*, *Aenona*, *Aequum*, *Narona*, *Tragurium*, as well as a military camps *Tilurium* and *Burnum* with their respective cult sculpture. The goal of this thesis is to classify and analyze cult sculpture found in roman province of Dalmatia, and to point out rich and extensive cultural history of the area.

Keywords: *Illyricum Superius*, colonies, Salona, cult sculpture, mythology.

Popis literature

Bekavac, Silvia. "Jupitrov kult u Burnumu." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 61-77.

Buovac, Marin. „Duhovni svijet i božanstva gladijatora u sklopu rimskih amfiteatra na tlu današnje Hrvatske“. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol.46 No. 1 (2014): 135-157

Cambi, Nenad. *Antika*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2002.

Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005.

Cambi, Nenad. „Salona and Tilurium, Two Interconnected Stone Carving Centres.“ *Arheološki radovi i rasprave* 19, br. 1 (2020): 7-30.

Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020.

Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." *Archaeologia Adriatica* 2, br. 1 (2008): 151-160.

Grečl, Domagoj. „Rimska religija do dolaska kršćana“. *Latina et Graeca* 28, 2 (2016): 45-68

Jadrić-Kučan, Ivana. „Kult božice Rome u rimskoj provinciji Dalmaciji“. *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku* (2011), Vol. 104 No. 1: 93-111

Jeličić-Radonić, Jasna. "Reljefi s prikazima Heraklovih djela u crkvi sv. Kaja u Solinu." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, br. 1 (2005): 31-47.

Jeličić-Radonić, Jasna. „The cult of Dionysus or Liber: votive monument sin Salona“. *Cult and votive monuments in the roman provinces* (2015): 23-30.

Jeličić-Radonić, Jasna i Ana Sedlar. "Topografija antičke Salone (I) Salonitanska Urbs vetus." *Tusculum* 2, br. 1 (2009): 7-32.

Jeličić-Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014.

Jeličić-Radonić, Jasna. *Venus Victrix in the Salona Urbs orientalis*.
https://www.academia.edu/29707095/Venus_Victrix_in_the_Salona_Urbs_Orientalis

Pristupljeno: 12.08.2022.

Lamza, Benjamin. *Urbanizacija u antičkom razdoblju*. Diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet, 2015.

Matijašić, Robert. *Povijest hrvatskih zemalja u antici do cara Dioklecijana*. Zagreb: Leykam international, 2009.

Medved, Marko i Šiljeg, Franjo. „O vjerskoj toleranciji u prvim stoljećima kršćanstva“. *Riječki teološki časopis* 38, 2 (2011): 403-436

Milićević-Bradač, Marina. „Spomeni božice Dijane iz kolonije Claudia Aequum i logora Tilurium“. *Opuscula archaeologica* (2009), Vol. 33 No. 1: 51-78.

Seemann, Otto. *Mitologija Grčke i Rima*. Zagreb: Cid-Nova d.o.o., 2018.

Sinobad, Marko. "Burnum, rimska vojska i Jupiterov kult." *Godišnjak Titius* 2, br. 2 (2009): 9-26.

Tončinić, Domagoj. "Votivna ara iz Tilurija." *Opuscula archaeologica* 28, br. 1 (2004): 147-157.

Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20.

Wilkinson, Philip. *Mitovi i legende*. Zagreb: Profil, 2012.

Zamarovský, Vojtech. *Bogovi i junaci antičkih mitova*. Zagreb: ArTresor naklada, 2004.

Mrežne stranice:

Heraklo. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=25074> Pristupljeno 10. 4. 2023.

<https://www.theoi.com/> pristupljeno: 10.04.2023.

Junona. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29523> Pristupljeno 25. 6. 2023.

Popis slikovnih priloga

Slika 1. Tlocrti različitih faza razvoja foruma (izvor: Jeličić-Radonić, Jasna i Sedlar, Ana. Topografija antičke Salone (I): Salonitanska Urbs vetus. *Tusculum* 2, 1 (2009): 7-32. str. 18.)

Slika 2. Tlocrti različitih faza rekonstrukcije Liberova hrama (izvor: Jeličić-Radonić, Jasna. *Urbanizam i arhitektura rimske Dalmacije*. Split: Filozofski fakultet – Odsjek za povijest umjetnosti, 2014. str. 14.)

Slika 3. Salona- plan grada (izvor: Jeličić-Radonić, Jasna i Sedlar, Ana. Topografija antičke Salone (I): Salonitanska Urbs vetus. *Tusculum* 2, 1 (2009): 7-32. str.8.)

Slika 4. Brončani kip Dioniza (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str. 94.)

Slika 5. Brončani kip Jupitera (izvor: Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 200.)

Slika 6. Brončani kip Atisa (izvor: Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 200.)

Slika 7. Brončana figura Marsa (izvor: Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 13)

Slika 8. Brončana figura Erota (izvor: Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 13)

Slika 9. Brončana figura Hermesa (izvor: Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 13)

Slika 10. Brončano poprsje Izide (izvor: Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 14)

Slika 11. Brončano poprsje Serapisa (izvor: Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 14)

Slika 12. Brončana figura Nike (izvor: Ana, Torlak. "Antički salonitanski spomenici Ivana Grubića Jablana." *Peristil* 60, br. 1 (2017): 9-20. str. 14)

Slika 13. Kip Herakla s jabukama Hesperida (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 94.)

Slika 14. Nosač stola u obliku skulpture dječaka (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 154.)

Slika 15. Kip Venus Victrix s likom erota (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 154.)

Slika 16. Kip Venere (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 10.)

Slika 17. Skulptura Atene (izvor: Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 180.)

Slika 18. Kip Jupitera (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 62.)

Slika 19. Torzo Apolona ili Dioniza (vlastita fotografija)

Slika 20. Torzo Apolona ili Dioniza, bočna strana (vlastita fotografija)

Slika 21. Glava božice (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 61.)

Slika 22. Glava božice s cvjetnim aranžmanom (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 70.)

Slika 23. Glava Menade (izvor: Plakat za Dan žena –

<http://muzejgradatrogira.blogspot.com/2020/03/pa-dan-zena-zenska-glavo.html>

pristupljeno: 16.04.2023.)

Slika 24. Iader- plan grada (izvor: Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 82.)

Slika 25. Skulptura ležeće Nimfe s amforom (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 17.)

Slika 26. Skulptura stojeće Nimfe (izvor: Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." *Archaeologia Adriatica* 2, br. 1 (2008): 151-160., str. 152.)

Slika 27. Skulptura Nimfe s amforom oslonjenom o nogu (izvor: Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." *Archaeologia Adriatica* 2, br. 1 (2008): 151-160., str. 153.)

Slika 28. Skulptura Nimfe sa školjkom (izvor: Giunio, Kornelija A.. "Skulpture nimfi iz Jadera." Archaeologia Adriatica 2, br. 1 (2008): 151-160., str. 153.)

Slika 29. Aenona- plan grada (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 94.)

Slika 30. Kip Venere Anzotike (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 185.)

Slika 31. Aequum- plan grada (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 93.)

Slika 32. Kip Dijane Lucifere (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 182.)

Slika 33. Kip Fortune (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 115.)

Slika 34. Kip Rome (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 191.)

Slika 35. Glava božice s dijademom (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 62.)

Slika 36. Glava Herakla (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 77.)

Slika 37. Glava božice s dijademom (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 127.)

Slika 38. Glava božice s dijademom, bočna strana (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 127.)

Slika 39. Naron- plan grada (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 87.)

Slika 40. Poprsje Izide (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 101.)

Slika 41. Glava Merkura (izvor: Cambi, Nenad. Kiparstvo rimske Dalmacije. Split: Književni krug, 2005. str 110.)

Slika 42. Tragurium -plan grada (izvor: Cambi, Nenad. Umjetnost antike u hrvatskim krajevima. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 40.)

Slika 43. Kipić Dioniza (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 79.)

Slika 44. Kipić Dioniza iz Marine (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 79.)

Slika 45. *Tilurium*- položaj vojnog logora (izvor: Cambi, Nenad. *Umjetnost antike u hrvatskim krajevima*. Split-Zagreb: Književni krug, 2020. str. 99.)

Slika 46. Dijana s lanetom (izvor: Cambi, Nenad. *Kiparstvo rimske Dalmacije*. Split: Književni krug, 2005. str 116.)

Slika 47. Prijelaz preko rijeke Krke na području vojnog logora Burnuma (izvor: Bekavac, Silvia. "Jupitrov kult u Burnumu." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 61-77., str. 69.)

Slika 48. Glava s prikazom Jupitera (izvor: Bekavac, Silvia. "Jupitrov kult u Burnumu." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 61-77., str. 74.)

Slika 49. Reljef s prikazom božice Junone i pauna (izvor: Bekavac, Silvia. "Jupitrov kult u Burnumu." *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, br. 52 (2010): 61-77., str. 73.)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja PETRA KRILIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce POVIJESTI UMIJETNOSTI I TALIJANSKOG JEZ. I KNJŽ. izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 04.07.2023.

Petra Krilić

Potpis

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG/DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA PETRA KRILIĆ

NASLOV RADA RIMSKA KULTNA SKULPTURA U PROVINCIJI DALMACIJI

VRSTA RADA ZAVRŠNI RAD

ZNANSTVENO PODRUČJE HUMANISTIČKE ZNANOSTI

ZNANSTVENO POLJE POVISEST UMIJETNOSTI

MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje) ANA TORLAK, doc. dr. sc.

KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje) /

ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)

VEDRAN BARBARIĆ, doc. dr. sc.

ANA TORLAK, doc. dr. sc.

KRISTINA BABIĆ, pred.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskeg rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta u Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu sa odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17) bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a) u otvorenom pristupu
- b) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
- c) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 04. 07. 2023.

mjesto, datum

Petra Krilić

potpis studenta/ice